

Фінанси, облік та аналіз господарської діяльності

УДК 338.432:658

Л.В. Недільська
аспірант*

Житомирський національний агроекологічний університет

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Проаналізовано економічні погляди на сутність фінансових ресурсів. Розкрито склад, характерні особливості та функції фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Запропоновано трансформаційні форми фінансових ресурсів: вкладені, поточні та загальні. Наведено авторське визначення фінансових ресурсів як економічної категорії.

Постановка проблеми

Фінансові ресурси є основою господарської діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Перевітлюючись у засоби та предмети праці, вони підтримують безперервність процесу відтворення. За умови ефективного управління процесами розподілу і використання фінансових ресурсів забезпечується вчасне фінансування операційної діяльності, дотримання строків виконання зобов'язань, можливість страхування капіталу, стабільний економічний та соціальний розвиток, ділова репутація підприємства. Розробка ефективного механізму управління фінансовими ресурсами можлива лише за наявності чітко визначеного об'єкта управління, його змісту, складових елементів та інших характеристик, що й зумовило необхідність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Теоретико-методологічні основи формування і використання фінансових ресурсів досліджено І. Бланком, М. Дем'яненком, О. Василюком, В. Опарінім, О. Терещенком та ін. Питання адаптації сутнісних характеристик фінансових ресурсів до умов функціонування аграрних підприємств висвітлено у працях В. Андрійчука, П. Саблука, П. Стецюка, О. Гудзь та ін. Наразі не існує єдиної точки зору щодо змісту, економічного тлумачення та визнання фінансових ресурсів економічною категорією. Завданням дослідження є обґрунтування теоретичних положень визнання фінансових ресурсів економічною категорією та визначення їх особливостей у сільськогосподарських підприємствах.

Об'єкт та методика дослідження

Методологічним інструментарієм дослідження є системний метод пізнання економічних явищ і процесів в ринкових умовах. При визначенні сутності та елементів понятійного апарату категорії "фінансові ресурси" використано абстрактно-логічний метод та порівняльний аналіз.

© Л.В. Недільська

* Науковий керівник – д.е.н., професор Л.Ц. Масловська

Результати дослідження

Згідно з постулатами економічної теорії економічними категоріями називають поняття, які відображають в узагальненому вигляді умови економічного життя суспільства. Економічні категорії не є усталеними, незмінними догмами. У процесі розвитку діяльності людини, відкритості і динамічності економічних систем, економічні категорії збагачуються кількісно та якісно. Економічні категорії відбивають сутність економічних явищ і процесів та притаманних їм економічних законів.

О. Гудзь вважає, що найбільш продуктивним методологічним ключем до практичного застосування фінансових ресурсів як економічної категорії є пізнання їх внутрішнього наповнення, виділення базисних принципів і на основі цього врахування специфіки їх змісту [6]. В економічній енциклопедії визначено, що "економічні ресурси – це джерела і засоби (фактори) забезпечення процесу виробництва й розширеного відтворення", а фінансові ресурси як різновид економічних – це "грошові кошти, якими розпоряджається певна господарська система" [8].

Один із основоположників класичної економічної теорії А. Сміт визначає фінансові ресурси як грошові кошти, які перетворюються в авансовану вартість, що у процесі свого руху само зростає [14]. К. Макконел та С. Брю визначають фінансові ресурси як грошові та інші ресурси, які пов'язані із здійсненням обміну і кредитними відносинами [9].

В умовах планово-централізованої економіки фінансовими ресурсами вважалися фонди грошових коштів, сформовані у процесі створення, розподілу та перерозподілу сукупного суспільного продукту. При цьому простежувався тісний їх взаємозв'язок з фінансами держави.

Сучасні дослідники підходять до трактування фінансових ресурсів з огляду цілей і завдань, які вони ставлять у процесі своїх досліджень. Це дозволяє виділити декілька підходів до розуміння сутності фінансових ресурсів:

- 1) фінансові ресурси як грошовий вираз частини ВВП;
- 2) фінансові ресурси як грошові накопичення, доходи і надходження;
- 3) фінансові ресурси як пасиви підприємства;
- 4) фінансові ресурси як активи підприємства.

В. Андрійчук трактує дане поняття як активи підприємства, пов'язуючи їх з авансованим капіталом, який представлений органічно взаємопов'язаними ресурсами, що взяті на усіх стадіях їх кругообігу і забезпечують функціонування підприємства за усіма напрямками його діяльності [2]. Варто відмітити, що активи лише відображають ті субстанції, в котрі уже були вкладені кошти підприємства, і не всі вони можуть негайно стати фінансовими ресурсами з огляду на різний ступінь їх ліквідності.

О. Терещенко визначає фінансові ресурси як грошові кошти, їх еквіваленти та майнові активи підприємства [16]. П. Стецюк дає наступне визначення:

фінансові ресурси підприємства – це його найбільш ліквідні активи, що забезпечують неперервність руху грошових потоків [15].

Поширеною є точка зору, що фінансові ресурси всебічно відображені в пасиві балансу підприємства, оскільки це "кошти, спрямовані в основні і оборотні засоби підприємства" [11]. Але пасиви також не є реальною фінансовою базою, оскільки показують лише причетність раніше витрачених засобів до певного джерела фінансування.

Р. Слав'юк характеризує фінансові ресурси підприємницьких структур як "грошові доходи та надходження, що перебувають у розпорядженні суб'єктів господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення витрат на розширене відтворення та економічне стимулювання працівників" [13]. Даним визначенням автор акцентує увагу на цільовому використанні фінансових ресурсів. Деякі вчені при тлумаченні цього поняття в центр уваги також ставлять цільовий характер формування та витрачання фінансових ресурсів, зокрема, призначення їх для розвитку виробництва, виконання фінансових зобов'язань, а також утримання об'єктів невиробничої сфери та створення резервів [10], фінансування розвитку підприємства у майбутньому [3], обов'язкову "концентрацію їх у відповідні фонди" [5].

Н. Пойда-Носик та С. Грабарчук зосереджують увагу на напрямках формування доходів, відмічаючи, що фінансові ресурси підприємства – це сукупність усіх грошових ресурсів, які надійшли на підприємство за певний період або на певну дату у процесі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг – операційна діяльність), основних і оборотних засобів (інвестиційна діяльність) і видачі зобов'язань (фінансова діяльність) [12].

Проте грошову виручку не можна повною мірою вважати фінансовими ресурсами, оскільки в ній заздалегідь закладено суми заробітної плати, орендної плати, податків, плату за кредит, які не можуть бути фінансовими ресурсами для підприємства.

О. Гудзь розглядає фінансові ресурси як кошти, залучені в господарський оборот підприємства із різних джерел з метою отримання економічних вигод [6]. Науковець основною передумовою для формування фінансових ресурсів вважає виручку від реалізації товарів, робіт та послуг.

Західні науковці та деякі вітчизняні вчені ототожнюють фінансові ресурси з капіталом. Р. Мертон та З. Боді виділяють окремо фізичний капітал (споруди, машини, устаткування та інші ресурси, які використовуються у виробничому процесі) та фінансовий капітал (акції, облігації, кредити), який забезпечує фінансування придбання фізичного капіталу [4]. Подібної точки зору дотримується І. Бланк, розуміючи капітал як "запас економічних благ у формі грошових засобів і реальних капітальних товарів" [3]. По суті, фізичний капітал підприємства – це уже використані у минулому фінансові ресурси на придбання капітальних товарів, а фінансовий капітал – запас грошових засобів, що є у розпорядженні підприємства на даний момент часу.

Кожна точка зору має свої раціональні "зерна". Ототожнюючи фінансові ресурси з активами підприємства, дослідники розглядають загальну сукупність уже вкладених ресурсів, які використовуються і мають приносити вигоди підприємству. З іншого боку, прирівнюючи фінансові ресурси до пасивів, робиться акцент на джерело походження реальних грошових коштів, які були свого часу вкладені у підприємство. І перший, і другий погляди охоплюють розмір фінансових ресурсів лише на певний момент часу, на який було складено бухгалтерський баланс і не враховують постійного руху грошових потоків, якими обов'язково супроводжується будь-яка діяльність підприємства.

Аналіз поняття фінансових ресурсів дає змогу запропонувати уточнене їх визначення. Фінансові ресурси підприємства – це економічна категорія, що відображає сукупність усіх грошових коштів чи прирівняних до них високоліквідних активів, які були чи можуть бути вкладені у фізичний продуктивний капітал. Цей капітал у процесі господарської діяльності відновлюється і капіталізується через нерозподілений прибуток, який знову авансується в активи підприємства. У цьому випадку під фізичним продуктивним капіталом слід розуміти необоротні та оборотні активи підприємства, джерела фінансування яких відображаються в пасиві.

Дане визначення відображає сутність законів граничної корисності ресурсів, вартості, нагромадження та ін. Згідно з законом граничності фінансові ресурси формуються у такому складі і обсязі, який задовольняє потреби розширеного відтворення. Згідно з дією і проявом закону вартості додатковий продукт капіталізується на підприємстві у вигляді власних фінансових ресурсів. Формами прояву закону нагромадження є взаємозв'язок величини накопиченої вартості і розмірів споживання, що здійснюється через безпосереднє використання фінансових ресурсів.

Виявлення особливостей чи індивідуальних ознак фінансових ресурсів дасть змогу ідентифікувати той чи інший ресурс як фінансовий та чітко окреслити їх склад.

Грунтовний перелік особливостей функціонування фінансового капіталу наводить І. Бланк, визначаючи їх як об'єкт економічного управління, накопичену цінність, виробничий та інвестиційний ресурс, джерело доходу, об'єкт купівлі-продажу та тимчасового уподобання, об'єкт власності та розпоряджання, а також носій фактору ризику та фактору ліквідності [3]. Ці ознаки в наукових колах доповнюються не менш важливими рисами: трансформаційна здатність фінансових ресурсів, об'єкт цільового використання, забезпечення кругообігу капіталу [7, 10, 15]. На думку П. Стецюка, зазначені ознаки варто об'єднати в три загальні групи: фінансові, загальноекономічні та індивідуальні [15].

З усіма наведеними особливостями фінансових ресурсів варто погодитися, однак, зважаючи на аграрне спрямування дослідження, слід відмітити деякі характерні ознаки фінансових ресурсів, які притаманні їм саме в цій галузі функціонування, – специфічні правила формування і використання у різних організаційно-правових формах господарств та сезонність активності цих процесів (рис. 1).

Рис. 1. Характерні особливості фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

Джерело: узагальнено та адаптовано [3; 15; 6].

Важливо, що усі виділені ознаки тісно взаємопов'язані між собою. Так, трансформаційна здатність фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств у більшості випадків активізується у періоди сезонної потреби у виробничих та інвестиційних ресурсах або страхуванням від фінансових ризиків, що, у свою чергу, забезпечується їх високою ліквідністю. А фінансові ресурси як об'єкт купівлі-продажу, права власності і розпорядження відповідно стають джерелом доходу для підприємства. Поряд з цим, будь-які операції з фінансовими ресурсами мають бути здійснені відповідно до чинного законодавства, яке деталізоване щодо окремих складових елементів фінансових ресурсів та організаційно-правових форм функціонування самих підприємств.

Визначаючи фінансові ресурси підприємств, важливо враховувати також їх часову трансформацію у процесі фінансово-господарської діяльності. Початково будь-які фінансові ресурси перебувають у грошовій формі. Для задоволення

потреб виробництва їх витрачають на придбання оборотних чи необоротних активів. З часом активи підприємства відтворюються і прирощуються у вигляді доходу, частина якого (у вигляді прямих і непрямих витрат) спрямовується на просте відтворення, а інша (чистий прибуток) – на розширення або модернізацію виробництва, придбання сучасного обладнання тощо.

За необхідності (у випадку прострочення термінів погашення заборгованості чи загрози банкрутства) будь-яке майно підприємства можна реалізувати, тобто перетворити у грошову форму і це також будуть фінансові ресурси. Проте вартість майна і сума виручки від реалізації не співпадатимуть з огляду на різну ліквідність реалізованих засобів.

Необхідність постійної трансформації зумовлює виникнення фінансових потоків, які характеризують зміну руху та обсягів фінансових ресурсів [1]. Основними характеристиками фінансових потоків вважаються:

- розмір фінансових ресурсів, що приводяться у рух;
- напрямок руху цих ресурсів (вхідний чи вихідний);
- час, протягом якого досліджується рух фінансових ресурсів.

Поняття фінансових потоків породжується об'єктивною необхідністю руху фінансових ресурсів, і тому ототожнювати їх не можна.

Все це потребує уточнення дефініції фінансових ресурсів із врахуванням їх трансформаційних властивостей та фактора часу. Слід чітко ідентифікувати фінансові ресурси вкладені, поточні та загальні.

Поточними фінансовими ресурсами слід вважати залишки грошових коштів та їх еквівалентів у касі, на поточних рахунках підприємства та рахунках до запитання, тобто високоліквідні активи, які можна використати у якості засобу платежу негайно. Терміновими фінансовими ресурсами можуть бути фінансові інвестиції у вигляді придбаних цінних паперів. Такі активи можна оперативнo продати або отримати кредит під їх заставу, що забезпечує швидке надходження грошей. У сільськогосподарських підприємствах до високоліквідних засобів відносять ще й готову продукцію та дебіторську заборгованість, оскільки, традиційно, перша є основним платіжним засобом на сільських територіях, а друга використовується при взаємозаліках або може бути терміново стягнута.

Вкладеними фінансовими ресурсами за певний минулий період слід вважати загальну суму авансованого капіталу в усі види діяльності підприємства (операційну, фінансову, інвестиційну). Зрозуміло, що ці кошти уже набули матеріальних форм, використовуються безпосередньо у виробництві (основні засоби, запаси, нематеріальні активи та ін.) чи інших видах діяльності (придбані цінні папери, депозити, надані комерційні кредити та ін.) і проходять звичайний процес кругообігу засобів підприємства. Величину вкладених фінансових ресурсів можна обчислити як суму вихідних грошових потоків, спрямованих на просте та розширене відтворення підприємства (усі витрати розрахункового періоду за мінусом витрат пов'язаних з погашенням фінансових зобов'язань

таких, як сплата податків, штрафів, відсотків по кредиту, погашення кредиту). Слід відмітити, що в такому випадку фінансовими ресурсами також були грошові кошти та їх еквіваленти в касі і на поточних рахунках підприємства, дебіторська заборгованість, через яку було здійснено взаємозаліки, та готова продукція, що використовувалась як засіб платежу.

Величину фінансових ресурсів також можна визначити на певний період часу у майбутньому – загальні фінансові ресурси. До складу загальних фінансових ресурсів слід відносити усі активи підприємства: оборотні та необоротні і витрати майбутніх періодів. Чинником впливу на достовірність їх вартості буде ступінь ліквідності того чи іншого активу підприємства, а також строк, на який здійснюються розрахунки.

Так, чим менший строк, тим меншу суму фінансових ресурсів може залучити підприємство як з внутрішніх джерел (реалізація ліквідного майна, стягнення короткострокової дебіторської заборгованості), так і з зовнішніх (отримання кредиту). Зі збільшенням строку зростає ймовірність переведення у грошові кошти низьколіквідних засобів з найменшими вартісними втратами, а також зростає ймовірність отримання державних асигнувань, здійснення додаткового залучення коштів засновників і власників та ін.

Розглянувши ознаки та склад фінансових ресурсів, варто окреслити їх функціональну роль у процесі суспільного виробництва в цілому та для окремих підприємств зокрема.

Окремі дослідники обмежуються встановленням однієї, на їх думку, цільової функції фінансових ресурсів – забезпечення виробничого процесу [11] або забезпечення неперервності руху грошових потоків підприємства [15]. Цим самим вони не дооцінюють важливості примноження фінансових ресурсів, оптимізації їх складу, прагнення ефективного використання.

Значно ширші функціональні можливості фінансових ресурсів виділяє О.Є. Гудзь, наводячи такі функції:

- 1) забезпечення платоспроможності та фінансової рівноваги на підприємстві;
- 2) збільшення суми отриманого прибутку і рівня рентабельності капіталу;
- 3) збільшення ринкової вартості підприємства і його інвестиційної привабливості [6].

З огляду на інтенсивний розвиток ринкового середовища та фінансового ринку, широту сфери застосування фінансових ресурсів варто виділяти чотири основних їх функції (рис. 2).

Інтегральною функцією значимості фінансових ресурсів є їх цільова функція: забезпечення безпечних умов фінансування в обсягах, які приносили б максимально вигідний економічний та соціальний ефект. Виконання цільової функції забезпечується за рахунок її структурних елементів: захисної, страхової та заощаджувальної функцій.

Рис. 2. Функції фінансових ресурсів

Джерело: власні дослідження.

Захисна функція фінансових ресурсів проявляється в тому, що завдяки їх достатній кількості підприємство досягає високого рівня ліквідності, платоспроможності, високо цінується на ринку та має гарну ділову репутацію. Заощаджувальна функція проявляється у використанні тимчасово вільних фінансових ресурсів поза виробничим процесом для примноження капіталу шляхом вкладання коштів у реальні та фінансові інвестиції з метою одержання прибутку, а також збереження чи примноження капіталу або одержання соціального ефекту. Страхова функція передбачає можливість трансформації фінансових ресурсів з однієї ліквідної форми в іншу, в різні види цінних паперів та деривативів, в цінні папери різних емітентів тощо з метою диверсифікації можливого фінансового ризику.

Основи організації фінансування повинні ґрунтуватись на наступних важливих принципах: фінансовий інтерес інвестора, підприємства-користувача фінансових ресурсів та держави; управлінська сумлінність; планування потреби; висока ефективність використання; високий рівень окупності; страхування від несприятливих змін.

Висновки

Отже, виявлені особливості, склад, функції та принципи організації фінансових ресурсів підприємства дають підстави трактувати їх як економічну категорію, яка відображає сукупність усіх грошових коштів чи прирівняних до них високоліквідних активів, які були чи можуть бути вкладені у фізичний продуктивний капітал, що у процесі господарської діяльності відновлюються і

капіталізуються через нерозподілений прибуток, який знову авансується в активи підприємства. Дана категорія відображає сутність таких економічних законів, як граничності ресурсів, вартості, нагромадження, грошового обігу.

Це дає змогу визнати фінансові ресурси об'єктом управління і розробити необхідний для цього інструментарій.

Перспективи подальших досліджень

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні та оцінці організаційно-економічного механізму управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств з метою його удосконалення та оптимізації.

Література

---

1. Азаренкова Г.М. Фінансові потоки в системі економічних відносин: монографія / Г.М. Азаренкова. – Харків: ВД "ІНЖЕК", 2007. – 328 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
3. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 512 с. – (Серия "Библиотека финансового менеджера"; Вып. 4).
4. Боди З. Финансы: учебн. пособие: пер. с англ. / З. Боди, Р. Мертон. – М.: Издательский дом "Вильямс", 2000. – 432 с.
5. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
6. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія / О.Є. Гудзь. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
7. Гуляева Н.М. Фінансові ресурси підприємств / Н.М. Гуляева, О.В. Сьомко // Фінанси України. – 2003. – №12. – С. 58–62.
8. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / [ред. кол.: С.В.Мочерний (гол. ред.) та ін.]. – К.: Видавничий центр "Академія", 2002. – [Т.3.] – 952 с.
9. Макконел К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер. с англ. / К.Р. Макконел, С.Л. Брю. – [11-е изд.]. – К.: Хагар-Демос, 1993. – 785 с.
10. Музиченко А.О. Суть категорії "фінансові ресурси" / А.О. Музиченко // Наук. вісник НАУ. – 2002. – Вип. 58. – С. 261–265.
11. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник / В.М. Опарін. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
12. Пойда-Носик Н.Н. Фінансові ресурси підприємства / Н.Н. Пойда-Носик, С.С. Грабарчук // Фінанси України. – 2003. – №1. – С. 96–103.
13. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: навч. посіб. / Р.А. Слав'юк. – К.: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
14. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М., 1962. – 552 с.

15. Стецюк П.А. Теорія та практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія / П.А. Стецюк. – К.: ННЦІАЕ, 2008. – 386 с.
  16. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
-
-